

ZAGATNOST PERFORMATIVNOSTI ALI KAKO OBLJUBITI

Slovensko jezikoslovje in filozofija jezika postopoma, mukoma, a nezaustavljivo dohitevata razvoj jezikoslovja v svetu. Ta prizadevanja spodbujajo tudi zakasneli prevodi pomembnih jezikoslovnih del, kot so Chomsky, Austin, Benveniste, Jakobson, Davidson in Ducrot.

Krivični bi bili, če bi v kontekstu tega vznemirljivega dogajanja spregledali delo Igorja Ž. Žagarja *Zagatnost performativnosti ali kako obljubiti* (Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1989). Delo je poskus performativne dejavnostne obrazce, kot je npr. izrek *Obljubim, da (...)*, misliti skozi teorije govorne dejavnosti in pragmatike ter slovenistično jezikoslovje, kolikor se je ukvarjalo s tem vprašanjem.

Žagarjevo delo pomeni problemski sprehod skozi najpomembnejše teorije govorne dejavnosti, kritični dialog z avtorji, kot so Austin, Prichard, Searle, Grice, Strawson, Benveniste, Martin, Fauconnier, Wilsonova in Sperber, Ducrot, vnovični premislek temeljnih pojmov, kot so performativ in konstativ, lokucijsko in perlokucijsko dejanje, konvencionalnost in/ali intencionalnost ilokucijskih dejanj, načelo sporazumevalnega sodelovanja (cooperative principle), konverzacijske maksime in implikacije, vesolje verovanj, teorija mentalnih prostorov, performativna hipoteza in polifonična interpretacija izreka.

Najpreznetljivejši pa je tretji del knjige, v katerem raziskuje problematiko performativa v slovenščini in slovenskem jezikoslovju konec 19. in v začetku 20. stoletja.

Žagarjeva knjiga je tridelna. V uvodnem delu nas sooči s problemom v časovni in problemski razsežnosti. Rabo eksplicitnega performativa ponazori z izrekom (poimenovanje izrek prevzema iz previda Austinovega dela *Kako napravimo kaj z besedami*), s katerim so Latinci pred dvema tisočletjema ženinu bodoče neveste zajamčili roko svoje hčere: *Ali mi svečano obljubiš, da (...)? Obljubim*, in z izreki, zajetimi iz samoupravnega govora, ki imajo kljub navidezni konstativni obliki performativno ilokucijsko silo (ta omogoča svet prilagoditi besedam), ob predpostavki, da so izrečeni z ustreznega mesta (izreči jih mora avtoriteta) in pripadajo vesolju verovanj, ki jih deli tudi poslušalec.

Ti zgledi nas uvedejo v problemski vozil raziskave, ki po svoji zastavitvi v slovenski pragmatiki ni nov, vsekakor pa bo predmet temeljitega teoretičnega premisleka. Pisec pravi, da bo skušal odgovoriti na vprašanje, kaj je performativ, in »izslediti razloge, ki so v dvatisočletni zgodovini performativnosti pripeljali do tako genialne izprevrženosti« (str. 17; ta in vsi nadaljnji citati so iz Žagarjeve knjige).

Osrednji del raziskave, poglavje *Zagatnost performativnosti*, pomeni vnovični kritični premislek temeljnih del teorije govorne dejavnosti in pragmatike, Austinove teorije performativa, ki že v svojih začetnih raziskavah pripelje do sklepa, da konstativ in performativ (konstativ je izrek, ki dejanska stanja opisuje, oz. reprezentira in je glede na njih resničen ali neresničen; performativ je izrek, ki z izrekanjem izvrši dejanje in dejanskost prilagaja besedam ter je lahko posrečen ali ponesrečen) nista dve različni dejanji, temveč dve razsežnosti slehernega govornega dejanja, namreč lokucijska in ilokucijska razsežnost (str. 20). Posebej zanimivo je, da Žagar prikaže razprave v teoriji govorne dejavnosti manj znanega, a zelo zanimivega avtorja Pricharda, profesorja moralne filozofije. Z Austinom sta se medsebojno upoštevala in tudi pogosto izmenjavala poglede. Pricharda je zaposlovalo vprašanje: Kako je sploh mogoče, da nekateri glasovi oz. izreki porajajo moralne obveze. Med take izreke nedvomno sodi performativ Obljubim. Zakaj mislimo, da se bomo s tem, da izustimo nek glas, zavezali tudi izvršitvi dejanja? (str. 29) Na vprašanje moralnih obvez, ki se povezujejo z rabo nekaterih sporazumevalnih obrazcev, Prichardu ni uspelo zadovoljivo odgovoriti. Na izziv se je odzval Austin s svojo teorijo konvencionalnosti, družbenega dogovora, ki določa, s katerimi sporazumevalnimi obrzci je mogoče v določenih okoliščinah opraviti govorno dejanje. Skrivnost obveze, ki si jo naložimo z izrekom, ni v glasu, temveč v konvenciji, ali natančneje, skrivnost glasu je konvencija (str. 30). Toda možnost konvencionalne razlage nekaterih govornih dejanj, zlasti institucionalno-obrednih, kot so krst, izobčenje, obljuba, prisega, razglas krivde na sodišču idr., ne omogoča, da bi teorijo konvencionalnosti posplošili na vsa govorna dejanja.

Pisec pokaže, da sta teorija konvencionalnosti in Griceova ter Strawsonova teorija govornih namer (intenc) nezdržljivi. Teorija intencionalnosti bi bila namreč odvečna, če bi opravljanje ilokucijskih

dejanj potekalo konvencionalno. Hkrati se pokaže, da poslušalčevo prepoznavanje ilokucijske namer, čeprav je ta izražena eksplicitno, ne jamči, da se bo dejanje tudi posrečilo.

O tem odloča učinek na poslušalca, perlokucijsko dejanje. Zgradbo ilokucijskega dejanja Žagar opiše z obrazcem F(p), znanim tudi iz domače literature. Ilokucijsko silo (force F) zoperstavi propozicijski podstavi izreka. Izvir ilokucijske sile, ki določi, ali je izrek zahteva, prošnja, obljuba, očitke, grožnja, trditve, tu in tam veže na pomen izreka, včasih pa na okoliščine izrekanja. Mimogrede povedano, obrazec ne vzdrži kritičnega razmisleka, saj zanemari modalno pomensko sestavino izreka – glavni izvir ilokucijske sile. Recenati (1987) je razvil argumentacijo, s katero je poskus, opisati zgradbo ilokucijskega dejanja s tem obrazcem ter lokucijski pomen nadomestiti s propozicijskim, ovrgel. Vprašanje, kaj je ilokucijska sila, kje je njen izvor, ostaja nedorečeno.

Raziskava »klasične« Austinove torije govornega dejanja, sestavljenega iz lokucijskega, ilokucijskega in perlokucijskega dejanja (lokucijsko dejanje je razčlenjeno na fonetično, fatično in retično dejanje) se izteče v ugotovitev, da pojmovno-poimenovalni aparat te teorije ne omogoča prepričljivo opisati vsakdanjega govora. Ko opredeli pojem performativ, ugotavlja, da bistvenih potez performativnosti ni mogoče vezati niti na zunanje pogoje performativnega dejanja (okoliščine izrekanja) niti na obliko eksplicitnega performativa, njegovo izrekanje v prvi osebi povednega sedanjika (izjemoma so mogoče tudi druge oblike). V pravih okoliščinah je lahko performativen kateri koli glagol (. . .). Performativnost neke izjave (to, ali šteje za dejanje ali ne) je torej odvisna od govorca in njegove avtoritete. njena bistvena poteza je samonanašanje, z izrekanjem dejanskost, ki jo poimenuje, tudi vzpostavlja (str. 61). Žagar vztraja, da sta performativ in ilokucijsko dejanje dva različna koncepta. To je seveda res. Pri tem kaže opozoriti, da obstajajo tej podmeni nasprotujoči poskusi. Recenati (1987) znova oživlja prvotno Austinovo razlikovanje med konstativi in performativi ter ga povezuje z dvema mogočima razmerjema med besedami in svetom (Searle, 1975), opisnokonstativnim in performativnim. V okviru prvega besede prilagajamo svetu, v okviru drugega svet besedam. Zato tudi ilokucijskega dejanja glede na to razmerje razvrsti na dve kategoriji: dejanja s konstativno ilokucijsko silo in dejanja s performativno ilokucijsko silo. Performativnost se nam v tem okviru prikazuje kot smer ilokucijske sile, ne pa kot z njo nepovezani ali celo nasprotujoči si pojem. V Žagarjevi knjigi je razmerje performativ – ilokucijska sila – ilokucijsko dejanje nedorečeno. Največje težave povzroča pojem ilokucijska sila in njegovo razmerje do pomena in okoliščin izrekanja, ki ga teorija govorne dejavnosti pa tudi pričajoče delo nista uspela docela pojasniti. Prepričana sem, da Austinov teoretični zastavek, izražen tudi z naslovom *Kako napravimo kaj z besedami* (How to do things with words, 1962) ni presežen, saj predpostavlja misel, da je govor dejavnost – delo, s katerim tvorimo in menjujemo diskurzivne vrednosti, ki niso boljše s pomenom besed in teorijo, ki te pomene pojasnjuje – semantiko. Videti je, da je Žagar bolj naklonjen tistim jezikoslovnim in filozofskim smerem, ki se s tem vprašanjem ukvarjajo s semantičnega stališča pomena in reference (oživljanje performativne hipoteze, poskus ilokucijsko silo zvesti na propozicijska stališča, semantična obravnava vidse razlike dovršeno-nedovršno, iskanje reference performativnih glagolov, vesolje verovanj in mentalni prostori).

Od teorije govorne dejavnosti preide k raziskavi Griceove teorije, predvsem načela sporazumevalnega sodelovanja, konverzacijskih maksim (kakovosti, količine, relevantnosti in načina) ter implikacije.

Ta teorija skuša pojasniti možnost sporazumevanja in potek konverzacijskega sklepanja od pomena izreka k ilokucijski sili. Žagar prepričljivo pokaže neuspeh tega pojasnjevalnega aparata in zato usmeri pozornost na implicitno predpostavko te teorije, na pojem subjekt, vreden zaupanja. Toda o verodostojnosti govorca, ugotavlja Žagar, je mogoče govoriti le v okviru lastnega vesolja verovanj. Ta pojem je vpeljal Robert Martin in ga definiral kot »mnogočino propozicij, ki jih ima govorec v trenutku, ko se (o nečem) izreka, za resnične (oz. neresnične) ali pa jih želi kot takšne uveljaviti« (str. 75). »Pristati na nekoga vesolje verovanj,« pravi Žagar, »pomeni pristati na razcep med t.i. 'objektivno realnostjo' in individualno, recimo ji 'mentalno' realnostjo na drugi strani. Če se govorčeve izjave ne 'pokrivajo' z našimi ali tistim, kar ponavadi imenujemo 'objektivna realnost', to še ne pomeni nujno, da ni vreden zaupanja.« (str. 83) Če preskočimo prikaz Wilsonove in Sperberja, nas Žagar popelje k naslednjemu mikromodelu avtorju Fauconnierju in njegovi teoriji mentalnih prostorov, s katero skuša oblikovati model za analizo vesolja verovanj. Podati skuša opis trditve, ki so glede resničnosti vrednosti težko določljive, saj povezujejo dva svetova, svet govorčevih mentalnih stanj (misli, prepričanj, želja, hotenj) in »dejanska stanja« v materialnem svetu. Izreki, ki spajajo ta dva svetova, so navidez

protislovni in ustvarjajo možnost dvojne reference. Govorec postaja referenca lastnega govora. »Realnost« ni nič več kot »mentalna« reprezentacija. Žagarjev sklep bi kazalo celo radikalizirati: izreki, ki povezujejo ta dva svetova, niso samo navidez protislovni, temveč so protislovni, saj povezujejo dva svetova, ki se ravnata po različnih zakonitostih. To protislovje se v raznih funkcijskih govorih – spoznavnevalni prostor je na današnji stopnji kulturnega razvoja funkcijsko razčlenjen – razrešuje na različne načine, v prid te ali one diskurzivne vrednosti. Toda to ni predmet Žagarjeve raziskave in teorija govorne dejavnosti je še vedno pretežno teorija vsakdanjega govora.

V okviru teorije vesolja verovanj in Fauconnierjevega poskusa oblikovati model njihovega opisa, se po Žagarjevem mnenju tudi eksplicitni performativi pokažejo v novi luči; pri njihovem izrekanju ne gre toliko za izražanje ilokucijske sile, s katero želi govorec delovati na poslušalca, kot za kazalce strukturiranosti mentalnega prostora in z njim vesolja verovanj, iz katerega prihaja (str. 114). Predpostaviti je mogoče, da vsebujejo take kazalce vsi izreki, tudi tisti, ki v svoji površinski zgradbi tega ne kažejo. Ta predpostavka Žagarju omogoči, da znova aktualizira »performativno hipotezo« generativne semantike (Lyons, Ross) v njeni interpretativni različici.

Na tej točki se problemski prikaz vseh najpomembnejših teorij govorne dejavnosti zaključí in prevesi v zadnji del raziskave, v kateri skuša pisec odgovoriti na vprašanje kako obljubiti v slovenskem jeziku. Žagar ugotavlja, da je raziskava performativnega glagola v slovenščini še posebej zapletena, saj ima glagol dovršno in nedovršno vidsko različico: *obljubim in obljubljam*. Težava je v tem, da z dovršnim sedanjikom ne moremo zaznamovati dejanj (ki potekajo) v sedanjosti; z nedovršnim sedanjikom pa lahko zaznamujemo le dejanja, ki se v sedanjosti vršijo, ne pa tudi izvršijo ali dovršijo. Tisti, ki reče *tečem*, še ni pritekkel na cilj (str. 125). Kako torej izraziti dejanja, ki jih izvršujemo prav z izrekanjem besede in se rojevajo prav v trenutku izrekanja, v neujemljivem času sedanjosti? Žagar ugotavlja, da Slovenska slovnica 1976 na to subtilno vprašanje ne daje odgovora, zato poskuša najti odgovor v zgodovini slovenske jezikoslovne misli. Še več. Avtor nas preseneti s podmeno, da so se osnove performativne teorije na Slovenskem oblikovale veliko prej kot na Angleškem v delih Stanislava Škrabca. To misel je prvi razvil Bernard Nežmah v prispevku P. Stanislav Škrabec – slovenski Austin v Problemih leta 1987. Slovenska različica »performativne teorije« (poimenovanje seveda ni Škrabčev, temveč Austinovo) se je rojevala v polemikah o rabi dovršnih in nedovršnih glagolov pri izražanju sedanjega in prihodnjega časa. V njih so sodelovali poleg Škrabca še Bežek, Perušek in Pintar. Citirajmo znameniti odlomek iz S. Škrabca o rabi »performativnih glagolov«. Po njem dovršnega sedanjika ne moremo uporabiti niti v primeru, »kadar bi bila z dotično besedo opravljena tudi stvar. S 'pohvalim te' npr. zvršiti hvalo, to ni slovensko: pri nas se hvali z besedami 'dobro'; prav si storil; si že priden, in podobnimi. 'Priporočim se, poklonim se, je barbarizem; pa ni dosti manj tudi 'priporočam se, poklanjam se'. Če se mu kedo res poklanja, Slovenec vidi, ako ni slep, hčemu pripovedovati? ako pravi, da se priporoča, pa ničesar ne pove, kar bi moglo veljati za priporočenje, jaz mislim, da je to, kaker ke bi kedo rekel 'delam', keder v senci sede roke križem derži in dremlje. – Sem spadajo izrazi: obljubim, zahvalim, zagotovem, zapovem, prekličem, vkažem, sklenem, odvežem, zavežem se, zarotim te, odpovem se, izpovem se itd. V pomenu pravega sedanjika so to germanizmi ali latinizmi. Ali nedoveršniki se ne dajo rabiti namesto njih, ker je treba dovršenje djanja izraziti« (str. 137).

Leta 1892 je Škrabec dejanja, ki jih opravljamo z izrekanjem, odpravil kot germanizme in latinizme, pet let kasneje, leta 1897, pa se mu kažejo v drugačni luči: dejanja, ki se stori z besedo, s katero se imenuje, stari poganski Slovenci najbrž niso poznali, ali dandanašnji se ga ne moremo izogniti. Perušek je nasprotoval njegovi trditvi iz članka o dovršnih in nedovršnih glagolih, da se je slovenščina z uporabo glagolov, katerih izrek pomeni izvršitev dejanja, ki ga (glagoli) imenujejo, dvignila na raven drugih kulturnih jezikov, češ da so številni slovanski narodi sprejeli krščanstvo pred Slovenci in vendar se nobeden od njih ni povzpел do take kulturne višine, da bi v sedanjosti dovršena dejanja izražal z dovršnim sedanjikom (str. 156).

Škrabec mu je odvrnil:

Še le v kulturnih razmerah, pravi, kakeršne so nastale mej Slovenci po sprejetju krščanstva, po svetopisemskih tekstih, je verjetno, da so se tudi oni navadili neka dejanja zverševati (ne samo izražati) z izreko glagola, ki pomeni tisto dejanje; v evangelijih je namreč več takih primerov, zlasti v besedah Kristusovih, ki so si jih ljudje najbolj zapomnili: ego mitto vos; pacem meam do vobis; gratias ago tibi; in manus tuas commendo spiritum meum itd. Da je tako izražanje, *ne glede na doveršenost ali nedover-*

šenost dotičnih glagolov, nekak kulturni sad, smemo po pravici misliti že po tem, kaker slišimo govoriti še dandanašnji, ali smo slišali vsaj pred leti: preprost Nемеc na deželi ni lahko rekel: »ich danke«, temveč: »vergelt's Gott«, ni rekel: »kuss die Hand«, rajši je to molče storil; tudi Slovenec se je poklonil rajši v resnici, kaker da bi rekel ali: »klanjam se«, ali: »poklonim se« (str. 159).

Žagar sklene raziskavo z ugotovitvijo: »Brez pretiravanja lahko trdimo, da je Stanislav Škrabec izoblikoval vse štiri pogoje performativnosti in s tem osnove performativne teorije skoraj pol stoletja pred njenim oficialnim tvorcem J. L. Austinom. Videli smo, da je Austin svojo teorijo izoblikoval v prestopu iz filozofskega v lingvistično polje, Škrabec pa svojo zbrkljal kar v lingvističnem polju samem, in to nekako po naključju, ko je pojasnjeval razliko med rabo dovršnega in nedovršnega glagola.« (str. 162) Škrabčeva raziskava performativnih glagolov in opredelitev njihove performativne vloge je zares presenetljivo podobna Austinovi. Nikakor pa iz semantične analize tega jezikovnega pojava ni izpeljal tako pomembnih teoretičnih konsekvenc, kot je to storil Austin. Spoznavni preskok od t.i. simptomatskega dejstva, kar performativni glagoli so, k teoriji jezikovne dejavnosti (teoriji govora) je seveda veliko in redko znanstveno odkritje, ki ga moramo še naprej pripisati J. L. Austinu. Zanimivo pa je, da so že slovenski jezikoslovci trčili na kulturološko razsežnost tega vprašanja ter pojav in vlogo performativnih glagolov raziskovali v odvisnosti od kulturnih in socialnih okoliščin.

Žagar je upravičeno opozoril tudi na jezikoslovne prispevke Luke Pintarja, ki dovršnosti ne povezuje samo s trajanjem dejanja, temveč z govoračev intencionalnostjo, njegovim modalnim stališčem do misli ali sodbe, ki jo izreka. Pisec nadalje ugotavlja, da je bila vidska različica dovršno-nedovršno s performativnimi posledicami natančneje opredeljena še v Breznikovi slovnici leta 1916, v nadaljnjih slovnicaх pa z subtilno pomensko razlikovanje postopoma bledele. In kako je danes? Žagar ugotavlja, da izreki *Obljubim, da; prisežem, da* izzvenijo kot pripravljenost obljubiti, priseči, samega dejanja pa z njihovim izrekanjem ne opravimo. Slovenec danes obljublja, prisega in kar je še drugih performativnih dejanj, v nedovršniku: *obljubljam, da; prisegam, da*. Toda to hkrati pomeni, »da je sredi obljubljanja in priseganja, da pa obljuba oz. prisega prav zato, ker dovršnost dejanja ni (bila) izražena, še nista dani. Dokler le obljubljam, pač še nisem ničesar obljubil, in če le obljubljam, tudi obljubiti ne morem ničesar. In če je v Škrabčevih časih to še razvada, ki se sicer hitro širi, je danes ta razvada postala že institucionalizirana navada« (str. 166).

Raziskava se izteče v polifonično interpretacijo rabe eksplicitnih performativnih glagolov: gre za obrazce, ki odpravljajo poslušalčev dvom glede vrste ilokucijskega dejanja, ki ga opravlja govorec, tako da to dejanje eksplicitno opišejo; performativni so zato v nekem smislu konstativi, kazalci govoračevih mentalnih stanj.

Knjiga ima zanimivo retorično zgradbo; pisec ne sledi sintetično-rezultativni logiki (v smislu, da bi prikazal samo izsledke svojih raziskav), temveč procesno-argumentacijski logiki. »Zgodba« se odvija pred našimi očmi, tako da do ugotovitev lahko vsak hip zavzamemo kritično razmerje. ko dokaže pojasnjevalni neuspeh dane teorije, utemeljeno vpelje prikaz nove. Tako poskuša pokazati organsko rast novih pojasnjevalnih modelov. Le redko srečamo delo, ki bi kot ta knjiga skušalo analitično izčrpati vse najpomembnejše in najaktualnejše reference.

Najiminitnejši je tretji del knjige, v katerem Žagar opravi obsežno raziskavo slovenističnega jezikoslovja, povezanega z vprašanjem kako izraziti obljubo v slovenskem jeziku, upošteva vidsko različico dovršno-nedovršno. Tisti, ki bodo Žagarjevo knjigo brali z nelagodjem, ker vgrajuje argumentacijske postopke in zato zahteva velik miselni napor, pristanek ali nepristanek na sklepe, ki jih ponuja razvita argumentacija, bodo morali popustiti, ko se bodo prepričali, da so slovenski jezikoslovci Škrabčevega formata že na pragu stoletja spoštovali dokazne postopke pri opisu jezikovnih pojavov, pri raziskavi razmerij med zaznamujočim, pomenom in rabo; imeli so velik posluš za semantična in pragmatična vprašanja. Videti je, da je strukturalistično jezikoslovje pri pojasnjevanju jezikovnih pojavov v znatni meri zanemarjalo logične, zgodovinske in kulturološke argumente. Pričujoča knjiga jih znova prepričljivo oživlja. Tako ta knjiga ni zanimiva samo s stališča teorije govorne dejavnosti in pragmatike, temveč tudi s stališča slovenističnega jezikoslovja. Dotika se pomembnih jezikovnih kategorij, kot so semantika raznih oblik poročanega govora (premi in odvisni govor), glagolov rekanja in mišljenja (performativov in epistemičnih stališč), kategorije določnosti in nedoločnosti, dovršnosti in nedovršnosti.

Delo kaže na nekatere izrazoslovne zadrege. Uveljavlja izrazje, ki je bolj kot v jezikoslovju doma v filozofiji jezika, npr. *izjava, izjavljanje, izjavljalec*. Ponesrečena je npr. definicija, da je *izjavljanje dejavnje pojavitve neke izjave*. Morebiti so izrazi *izrek, izrekanje, ilokucijska sila*, uporabljeni v prevodu Austinove knjige, primernejši od izrazov *izjava, izjavljanje, ilokucijska moč*. Zato morebiti niti ni tako narobe, da knjiga nima slovarja strokovnih izrazov.

Olga Kunst-Gnamuš
Pedagoški inštitut pri Univerzi v Ljubljani

SEDMI KONGRES MEDNARODNE ZVEZE UČITELJEV RUSKEGA JEZIKA IN LITERATURE (MOSKVA, 11.–17. AVGUST 1990) IN JEZIKOSLOVJE

Kar navajeni smo že, da se v zadnjih letih skoraj vse, kar je v zvezi s Sovjetsko zvezo in Rusijo, bliskovito spreminja. V tem smislu smo udeleženci 7. kongresa MAPRJAL-a (Mednarodne zveze učiteljev ruskega jezika in literature), ki je bil od 11. do 17. avgusta 1990 v Moskvi, pričakovali močno zaželeno spremembo tudi na tem kongresu. Problem te organizacije je bil namreč v tem, da je bila v njenem okviru poleg kvalitetnega strokovnega in znanstvenega dela vselej prisotna tudi ideološka obarvanost, kar ji seveda ni bilo v prid. Kljub temu se je veliko rusistov iz drugih dežel udeleževalo njenih prireditvev, saj druge take organizacije ni bilo, poleg tega pa je zlasti njen jezikovno usmerjeni del, ki je v primerjavi s književnostjo ideologiji manj podvržen, omogočal srečevanje in seznanjanje z dosežki stroke tako v Sovjetski zvezi kot po svetu.

Hkrati s spremembami v Sovjetski zvezi je prišlo tudi do spremembe položaja ruščine v svetu. Doslej je bila ruščina namreč v deželah, ki so bile v vplivni sferi SZ, npr. v vzhodnoevropskih deželah, obvezen predmet v šolah. Po političnih spremembah v teh deželah je bilo to določilo v glavnem opuščeno, tako da je tu prišlo do velikega premika v sistemu poučevanja tujih jezikov. Ruščina se je že ali pa se še bo umaknila predvsem angleščini, v manjši meri nemščini in drugim jezikom. Na Madžarskem, na primer, računajo, da imajo nekaj tisoč učiteljev ruščine, ki se bodo delno preusmerili v poučevanje drugih, sedaj iskanih tujih jezikov. V teh deželah bo ruščina torej izgubila svoj vodilni položaj, ki je temeljil bolj na političnih zahtevah kot pa na dejanskih potrebah in na zanimanju. Ta velikanski premik se je že začel in je težko napovedati njegov potek. Do neke mere ga lahko primerjamo s procesom, ki se je v Sloveniji (in v manjši meri v Jugoslaviji) začel že pred desetletji in je v Sloveniji pripeljal do tega, da je ruščina iz šol praktično izginila. Zdi se, da je šlo tu za reakcijo na prisilo, ki je nihalo zanimala preveč v nasprotno stran. Drugje v svetu je položaj danes namreč drugačen. Večja odprtost Sovjetske zveze in njeno vključevanje v mednarodno politično, gospodarsko in kulturno življenje je povzročilo, da na Zahodu zanimanje za ruščino in njeno poučevanje raste, kar je delno povezano tudi s poslovnimi načrti, saj se obeta v SZ veliko tržišče.

Udeležencev kongresa je bilo največ iz Sovjetske zveze in vzhodnoevropskih držav, iz Jugoslavije jih je bilo okoli 100, iz Slovenije 2, sicer pa jih je bilo z vseh kontinentov skupno približno 3000. Delo je bilo razdeljeno na tri velika področja (jezikoslovje, literarna veda in metodika) in organizirano v več sekcijah in na okroglih mizah. V jezikoslovni sekciji so bile tri podsekcije: jezikoslovni opis ruščine za učne potrebe, kontrastivno jezikoslovje in prevajanje, leksikografija. Spričo ogromnega števila prispevkov nima smisla naštevati naslovov. Naj se pomudim le ob enem od plenarnih referatov, ki so ga pripravili A. E. Suprun (Minsk), Arto Mustajoki (Helsinki) in Rumjana Pavlova (Sofija). Posvetili so ga že precej časa aktualnemu problemu funkcionalnega opisa jezika, ki je usmerjen od vsebine k obliki in je torej namenjen tvorcu besedila (prim. upovedovanje v Toporišičevi SS), ne pa kot je v večini tradicionalnih slovníc, od oblike k vsebini, kar bolj ustreza sprejemniku besedila (ta način seveda ni, kot poudarjajo avtorji, nič manj potreben). Funkcionalni opis ruščine oz. njegove elemente najdemo v vedno več delih, zanimajo take ruske jezikoslovce, kot so A. Bondarko, G. Zolotova, N. Švedova, pa tudi v zadnji Akademijski slovnici ruskega jezika iz l. 1980 najdemo elemente tega pristopa. Med deli, ki uporabljajo funkcionalni pristop, omenjajo npr. delo M. Možajeve Izražanje prislovnodoločilnih